

УДК 343.98:343.58

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.6.56>**Владислава Демідова,***ад'юнкта кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ В МЕТОДИЦІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ

Стаття присвячена формулюванню типових слідчих ситуацій, які виникають під час розслідування жорстокого поводження з тваринами. Наведені алгоритми дій слідчого під час кожної типової слідчої ситуації. Виконаний аналіз наукової літератури з приводу визначення терміна «слідча ситуація». Сформульовані висновки та пропозиції, спрямовані на вдосконалення методики розслідування жорстокого поводження з тваринами.

Ключові слова: типові слідчі ситуації, жорстоке поводження з тваринами, алгоритм дій, методика розслідування.

Постановка проблеми. Жорстоке поводження з тваринами, як і інші злочини, розслідується в обстановці, яка склалася в конкретний момент реальності на певному етапі розслідування. Така система взаємозв'язків часу, місця та інших чинників у криміналістиці отримала назву «типова слідча ситуація». Для розробки методики розслідування жорстокого поводження з тваринами та здійснення практичної діяльності вона має фундаментальне значення.

В умовах сьогодення типові слідчі ситуації жорстокого поводження з тваринами не дістали належного дослідження з боку наукового співтовариства, хоча їх вивчення є доцільним і необхідним.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідженням питанням та природи слідчої ситуації займалася значна кількість науковців, як вітчизняних, так і зарубіжних. До них можна віднести О. В. Батюк, В. П. Бахіна, С. В. Великанова, І. Ф. Герасимова, Г. А. Густова, Л. Я. Драпкіна, В. М. Плетенця, М. О. Селиванова, В. Ю. Шепітька, Є. С. Хижняка та інших. Незважаючи на це, особливості слідчих ситуацій, які виникають під час розслідування жорстокого поводження з тваринами, у вітчизняній криміналістичній науці залишаються нерозглянутими.

Метою статті є формулювання типових слідчих ситуацій в методиці розслідування жорстокого поводження з тваринами, а також найбільш оптимальні шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Поняття «слідча ситуація» нерозривно пов'язане з проблемою підвищення ефективності

розслідування злочинів, тому ще задовго до появи науки криміналістики дослідники намагалися визначити умови початку розслідування. Так, Петро Раткевич у своїй праці «Дзеркало правосуддя» 1805 року описував прообраз «слідчої ситуації», яка, на його думку, складається з: 1) дослідництва; 2) визначення; 3) вироку та заключення. У свою чергу дослідництво походить від: 1) особи; 2) справи; 3) причини; 4) місця; 5) способу; 6) засобів; 7) часу; 8) випадку; 9) зручності [1, с. 9].

А в 1934 році Л. М. Яхнич усі злочини поділив на три групи: 1) коли до слідчого надходить для розслідування матеріал, який містить у собі вказівку на конкретний злочин, яка складається з одного або двох факторів, які містять склад злочину; 2) коли надходить великий матеріал, який вказує на вчинення злочинів, які складаються з кількох окремих факторів, або необхідно дослідити систему дій конкретних осіб (наприклад, систему крадіжок); 3) коли надходить коротке повідомлення про скоєний злочин, який вчинений особою, яка не встановлена, та за обставин, які ще не досліджені [2, с. 7-11]. З огляду на вищевказану класифікацію, можна сказати, що автор фактично групує слідчі ситуації початкового етапу розслідування.

Починаючи з 60-х – 70-х років ХХ століття криміналісти почали приділяти особливу увагу «слідчій ситуації». Вчені наголошували на необхідності вивчення слідчої практики за чіткими програмами, які визначали систему ознак, котрі стосуються не тільки способу вчинення злочину, а й слідчих ситуацій [3, с. 268-269]. Крім того, криміналісти почали говорити про необхідність створення

алгоритму поведінки слідчого під час «стандартизованих» слідчих ситуацій [4, с. 156]. Таким чином, «слідча ситуація» є найбільш дослідженою криміналістичною категорією, але до сьогодні в криміналістичній літературі точаться суперечки щодо поняття, природи та структури слідчої ситуації. У зв'язку з цим вивченню даної тематики присвячені роботи багатьох вчених-криміналістів.

Одним із перших, хто надав визначення слідчої ситуації, був А.Н. Колесніченко. Він визначив слідчу ситуацію як певне положення в розслідуванні злочинів, яке характеризується наявністю тих або інших доказів, а також інформаційного матеріалу та такими, що виникають у зв'язку із цим, конкретними задачами його збору та перевірки [5, с. 71]. На думку В.К. Гавло, слідча ситуація – це сукупність фактичних даних, які відображають вагомі риси події, якими вона представляється на тому чи іншому етапі розслідування [6, с. 90].

В.В. Логінова визначає слідчу ситуацію як сукупність обставин, що сформувалась на певному етапі розслідування на підставі фактичних даних про подію злочину, яка зумовлює можливість органів досудового слідства реалізувати свої можливості щодо розкриття, розслідування та попередження злочину [7, с. 282].

У свою чергу М.В. Салтевський зазначає, що слідча ситуація – це сукупність обставин конкретної події злочину, актуалізованих слідчим, прокурором, судом, що здійснюють його розкриття, розслідування й попередження, або це сукупність актуалізованої суб'єктом кримінального процесу потенційної інформації про злочин, що відображена та зберігається у матеріальному середовищі [8, с. 214].

Аналізуючи визначення «слідчої ситуації», які були наведені вище, можна сказати, що вчені під поняттям «ситуація» розуміють комбінацію факторів, доказової та іншої інформації, якою володіють слідчі в певний момент розслідування або перед його початком.

Слід зазначити, що слідча ситуація є невід'ємною частиною процесу розслідування різних злочинів, а типова слідча ситуація – їх окремого виду. С.С. Чернявський визначає типову слідчу ситуацію як інформаційну модель з найбільш значущими властивостями та ознаками процесу розслідування у кримінальних провадженнях щодо злочинів певної категорії [9, с. 405]. Ми підтримуємо думку Р.Л. Степанюка, який зазначає, що поняття типової слідчої ситуації не варто обмежувати тільки даними про сукупність наявної в слідчій інформації про обставини злочину, а доцільно включати й

інший інформаційний компонент – про найбільш значущі характеристики процесу розслідування [10, с. 111].

Для створення окремої криміналістичної методики та використання її на практиці велике значення має класифікація криміналістичних категорій, в тому числі й слідчих ситуацій. Натепер сучасна криміналістика має безліч різних класифікацій слідчих ситуацій. Причиною цьому є те, що визначити типову сукупність умов розслідування навіть за конкретною спільністю злочинів неможливо. З цього приводу ми підтримуємо Р.С. Белкіна, який вважає, що типізувати слідчі ситуації неможливо, оскільки складний, багатокомпонентний їхній склад, значна кількість об'єктивних та суб'єктивних факторів, які мають вплив на зміст та характер цих складників, створюють у своїх варіантах незліченну кількість слідчих ситуацій, кожна з яких обов'язково чимось відрізняється від інших. Так, М.В. Салтевський запропонував таку класифікацію слідчих ситуацій: 1) сприятливі та несприятливі слідчі ситуації; 2) безконфліктні та конфліктні слідчі ситуації; 3) специфічні та типові слідчі ситуації; 4) вихідні, проміжні та кінцеві [5, с. 74-77].

На думку М.О. Бурнашева слідчі ситуації необхідно класифікувати за такими критеріями: 1) за обсягом функціонування: глобальні (загальні та типові) та локальні (конкретні, специфічні та атипові); 2) за сферою функціонування: слідчі, судові, експертні, оперативно-розшукові; 3) за процесом ситуаційного розвитку: стратегічні, тактичні, організаційні, інші; 4) за етапами розслідування: дослідчої перевірки, першочергового етапу розслідування, наступного етапу розслідування, інших етапів розслідування; 5) за тактичною характеристикою: конфліктні, безконфліктні; 6) за алгоритмізаційною орієнтацією: що припускає жорстко алгоритмізовані дії; що припускає гнучкі, багатоваріантні дії; 7) за ступенем достовірності положення розслідування: адекватні, неадекватні; 8) за характеристикою інформаційної основи ситуації: проблемні, прості; 9) за часом функціонування: довготривалі, швидкоплинні; 10) за прогностичною властивістю: очікувані, неочікувані; 11) за ступенем безперервності функціонування: перманентні, тимчасові; 12) за динамічною характеристикою: пульсуючі, згладжені; 13) за сферою ситуаційного забезпечення: техно-криміналістичні, тактико-криміналістичні, методико-криміналістичні [11, с. 21].

Для створення рекомендацій щодо розслідування жорсткого поведіння з тваринами необхідно враховувати думки нау-

ковців з приводу типових слідчих ситуацій окремих видів злочинів. Вчені висловлюють різні думки щодо типізації ситуацій початкового етапу розслідування. Так, І.І. Когутич на підставі комплексного підходу розділяє типові слідчі ситуації залежно від кількох критеріїв, перший із них пов'язаний з видом обстановки вчинення вбивства та характеру й обсягу інформації про нього, другий – із засобами і процесуально-тактичними можливостями самого слідчого на початковому етапі розслідування. З огляду на вищевказане, науковець виокремлює:

1) групу ситуацій, головними ознаками яких є очевидний характер убивства, наявність/відсутність підозрюваного та його ставлення до інкримінованого діяння, а також інформація про особу жертви;

2) групу ситуацій, головними ознаками яких передусім є, з одного боку, неочевидний, детермінований обстановкою чи, навпаки, детермінуючий обстановку характер убивства, а з другого боку, інформація про особу жертви [12, с. 238-247].

У свою чергу А.В. Антонюк виділила такі типові слідчі ситуації під час розслідування хуліганства: 1) особа затримана на місці вчинення хуліганських дій, наявні сліди та знаряддя правопорушення, встановлено очевидців та потерпілого; 2) особа, яка вчинила хуліганство, зникла з місця події, є свідки і потерпілий, наявні матеріальні сліди й знаряддя злочину; 3) хуліганство вчинено в минулому, особа злочинця і потерпілий встановлені, але бракує доказів для доведення провини; 4) зафіксовано ознаки вчинення хуліганства, особа хулігана не встановлена, очевидці події відсутні [13, с. 35].

Так, М.М. Єфімов визначив типовими слідчими ситуаціями розслідування хуліганства такі: 1) особа, що вчинила хуліганські дії, затримана на місці події; відомий потерпілий, є свідки, очевидці та наявні матеріальні сліди кримінально караного діяння (38%); 2) особа, що вчинила хуліганські дії, зникла з місця події і відома лише за ознаками зовнішності (37%); 3) знайдено сліди хуліганських дій, злочинець невідомий, свідків немає (9%); 4) хуліганські дії були вчинені в минулому, відомі потерпілий та підозрюваний (16%) [14, с. 170–171].

М.В. Капустіна та В.О. Коновалова найбільш типовими слідчими ситуаціями вбивств визначають такі: 1) встановлено особу жертви, слідчий має дані про особу злочинця, вбивство вчинено в умовах очевидності; 2) встановлено особу жертви, але відомості про особу злочинця відсутні; 3) відомості про особу жертви та особу злочинця відсутні [15, с. 437-438].

З огляду на вищевказані типові слідчі ситуації, ми можемо дійти висновку, що науковці для класифікації вибирають інформаційний критерій, який для створення методики розслідування жорстокого поводження з тваринами потребує конкретизації. Здійснивши аналіз слідчої та судової практики, ми можемо виділити окремі типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування, враховуючи специфіку даного виду злочину.

Ситуація 1. Характеризується наявністю інформації про злочин, відома особа злочинця, місце, час, спосіб вчинення злочину тощо, підозрюваний затриманий на місці вчинення злочину.

Дана слідча ситуація є найбільш слушною для розслідування жорстокого поводження з тваринами, тому що цей вид ситуації характерний, коли злочин вчиняється в громадських місцях, тобто на дитячих майданчиках, подвір'ї, парках тощо. Так, є можливість того, що злочинця буде затримано очевидцями або поліцейськими, які прибули за викликом.

Для вирішення даної слідчої ситуації слідчому необхідно діяти за таким алгоритмом: 1) огляд місця події та огляд предмета посягання злочину; 2) освідчення підозрюваного; 3) особистий обшук підозрюваного для виявлення та вилучення предметів, які можуть містити на собі сліди злочину; 4) огляд вилучених речей та документів; 5) допит свідків; 6) призначення необхідних судових експертиз (судово-ветеринарна, цитологічна, молекулярно-генетична, ситуативна); 7) допит підозрюваного та вибір йому запобіжного заходу; 8) відібрання зразків для порівняльного дослідження; 9) слідчий експеримент.

Ситуація 2 характеризується наявністю основної інформації про злочин, а саме: місце, час, спосіб тощо, особу злочинця, але її місцезнаходження не відоме.

У наведеній ситуації підозрюваний переховується, але слідчий має інформацію про особу злочинця зі слів волонтерів із зоозахисних організацій, які досить часто знають особу, яка вчинила злочин щодо жорстокого поводження з тваринами, та досить імовірним є факт того, що вони мають відео- та фото- з фактами жорстокого поводження з тваринами. Тому ця ситуація може належати до сприятливих для розслідування.

У разі виникнення такої слідчої ситуації на перше місце виходить з'ясування інформації, яка необхідна для успішного пошуку та затримання злочинця, вчиною також необхідно здійснити перевірку інформації, яка надійшла, застосовуючи такий алгоритм дій: 1) організація тактичної операції з переслідування злочинця «за гарячими слідами»; 2) перевірку

ка особи, щодо якої була надана інформація за оперативними обліками тощо; 3) огляд місця події та огляд предмета посягання злочину; 4) допит в якості потерпілого господаря тварини; 5) допит свідків; 6) призначення необхідних судових експертиз (судово-ветеринарна, цитологічна, молекулярно-генетична, ситуативна); 7) збір інформації про особу злочинця; 8) проведення слідчих (розшукових) дій щодо встановлення місцезнаходження винної особи; 9) освідування підозрюваного; 10) допит підозрюваного; 11) пред'явлення особи для впізнання очевидцям тощо; 12) слідчий експеримент; 12) перегляд відео та фото з підозрюваним.

Ситуація 3. Відомі такі обставини злочину: місце, час, спосіб, предмет злочину та невідома особа злочинця. Така слідча ситуація найчастіше виникає, коли інформація про вчинення злочину надходить із засобів масової інформації або від випадкових осіб, які знайшли тіло тварини.

Алгоритм дій слідчого в даному випадку є таким:

- 1) огляд місця події та предмета злочинного посягання; 2) встановлення очевидців та допит свідків; 3) встановлення особи злочинця, з'ясування ознак зовнішності та вжиття заходів щодо її пошуку; 4) проведення слідчих (розшукових) дій щодо встановлення місцезнаходження винної особи; 5) призначення необхідних судових експертиз (судово-ветеринарна, цитологічна тощо); 6) перевірка слідів, які були виявлені на місці вчинення злочину за криміналістичними обліками.

Крім того, класифікувати типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування жорстокого поводження з тваринами можна за такими критеріями: 1) джерела надходження інформації про злочин; 2) ступеня обізнаності особи злочинця про виявлення ознак кримінального правопорушення, яке нею було вчинене.

Щодо першого критерію, то злочини, пов'язані з жорстоким поводженням з тваринами, можуть мати такі типові слідчі ситуації: 1) інформація стала відома від очевидців; 2) інформація стала відома із засобів масової інформації; 3) інформація стала відома від зоозахисних організацій; 4) інформація стала відома внаслідок діяльності підрозділів Національної поліції України. Як бачимо, у перших трьох випадках підставою для відкриття кримінального провадження є матеріали, які надійшли від громадян, підприємств, установ та організацій.

Щодо ступеня обізнаності особи злочинця про виявлення ознак кримінального правопорушення, яке нею було вчинене, то

такий критерій відіграє важливу роль у розслідуванні аналізованого виду злочину та виборі слідчим алгоритму дій через наявність або відсутність непередбачуваності у проведенні тих чи інших слідчих (розшукових) дій для підозрюваного. Щодо останньої категорії типові слідчі ситуації можуть бути такі: 1) особі злочинця невідомо про те, що правоохоронними органами були виявлені ознаки злочину, який вона вчинила; 2) особі злочинця відомо про те, що правоохоронними органами були виявлені ознаки злочину, який вона вчинила, та вона продовжує свою злочинну діяльність; 3) особі злочинця відомо про те, що правоохоронними органами були виявлені ознаки злочину, який вона вчинила, та вона припинила свою злочинну діяльність.

Висновки

Дослідження проблематики типових слідчих ситуацій стосовно розслідування жорстокого поводження з тваринами має велике значення для розроблення криміналістичної методики розслідування окремих видів злочинів. На нашу думку, типові слідчі ситуації, а також алгоритм дій, який був запропонований, сприятимуть оптимізації слідчої діяльності, зниженню латентності аналізованого злочину, а також активізації наукового пошуку з даного, безумовно, актуального напрямку дослідження.

Список використаних джерел:

1. Раткевич П. Зеркало правосудия. СПб., 1805. 85 с.
2. Яхнич Л. М. Краткое руководство по технике ведения предварительного расследования. Москва, 1934. 132 с.
3. Колесниченко А.Н. Проблема совершенствования методики расследования преступлений. *Вопросы государства и права развитого социалистического общества*: тезисы республиканской научной конференции (24-26 сентября 1975 г.). Харьков, 1975. 95 с.
4. Шиканов В.И. Разработка теории тактических операций – важнейшее условие совершенствования методики расследования преступлений. *Методика расследования преступлений. Общие положения*: материалы науч.-практ. конференции (г. Одесса, ноябрь 1976 г.). Москва, 1976.
5. Колесниченко А. Н. Научные и правовые основы методики расследования отдельных видов преступлений: дис. ... докт. юр. наук. Харьков, 1967. 509 с.
6. В. К. Гавло О следственной ситуации и методике расследования хищений, совершаемых с участием должностных лиц. *Вопросы криминалистической методологии, тактики и методики расследования*. Москва, 1973. 75 с.
7. Логінова В. В. Поняття та значення слідчих ситуацій у методиці розслідування злочи-

нів. *Форум права*. 2010. № 3. С. 278-283. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-3/10lvvmrz.pdf>.

8. Салтєвський М. В. Криміналістика : підручник : у 2 ч. Ч. 2. Харків : Консум, 2001. 528 с.

9. Чернявський С.С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2010. 610 с.

10. Степанюк Р.Л. Ситуаційний підхід у формуванні методики розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України. *Право і безпека*. 2013. № 3. С. 110–115.

11. Бурнашев Н. А. Следственные ситуации в методике расследования преступлений. *Проблемы интенсификации деятельности по расследованию преступлений* : межвуз. сб. науч. трудов. Свердловск, 1987. С. 55-93.

12. Когутич І. І. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування вбивств та обумовлені ними алгоритми дій слідчого. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2013. Вип. 1. С. 233–247.

13. Антонюк О.В. Типові слідчі ситуації при розслідуванні хуліганства, передбаченого ч. 4 ст. 296 КК України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2015. № 2. С. 33–38.

14. Єфімов М.М. Криміналістична характеристика та особливості розслідування хуліганства : дис. ... канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2015. 242 с.

15. Криміналістика : підручник / В. Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. 5-те вид. перероб. та допов. Київ : Ін Юре, 2016. 640 с.

Статья посвящена формулировке типичных следственных ситуаций, возникающих при расследовании жестокого обращения с животными. Приведены алгоритмы действий следователя во время каждой типичной следственной ситуации. Выполнен анализ научной литературы по поводу определения термина «следственная ситуация». Сформулированы выводы и предложения, направленные на совершенствование методики расследования жестокого обращения с животными.

Ключевые слова: типичные следственные ситуации, жестокое обращение с животными, алгоритм действий, методика расследования.

The article is devoted to the formulation of typical investigative situations that arise during the investigation of ill-treatment of animals. The algorithms of the investigator's actions are given during each typical investigative situation. An analysis of scientific literature on the definition of the term "investigative situation" is carried out. Conclusions and suggestions aimed at improving the methodology of investigation of ill-treatment of animals have been made.

Key words: typical investigation situations, ill-treatment of animals, action algorithm, investigation technique.